

УДК 332.12:339.72

ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО ВІДТВОРЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Гордієнко В.П.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки
Української академії банківської справи, м. Суми

Мартиненко В.О.,

к.держ.упр., доцент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки
Української академії банківської справи, м. Суми

Анотація. Обґрунтовано, що інвестиційний потенціал визначає можливості розширеного відтворення суспільного продукту та має чітко виражений циклічний характер. Доведено, що відтворення інвестиційного потенціалу регіону є безперервним процесом кругообігу інвестиційних ресурсів, які послідовно проходять фази формування, розподілу та використання. Визначена доцільність дослідження відтворення інвестиційного потенціалу з позиції процесного підходу, який дозволяє взаємопов'язати окремі фази відтворення, сформувані оптимальні пропорції розподілу кінцевого продукту на споживання і накопичення та забезпечити ефективне управління цими процесами на різних рівнях.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, регіон, цикл, фази відтворення, процесний підхід.

ПРОЦЕССНЫЙ ПОДХОД ВОСПРОИЗВОДСТВА ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Гордиенко В.П., Мартыненко В.А.

Аннотация. Обосновано, что инвестиционный потенциал определяет возможности расширенного воспроизводства общественного продукта и имеет циклически выраженный характер. Доказано, что воспроизводство инвестиционного потенциала региона это непрерывный процесс кругооборота инвестиционных ресурсов, которые последовательно проходят фазы

формування, розподілення і використання. Визначено доцільність дослідження виробництва інвестиційного потенціалу з позиції процесного підходу, який дозволяє зв'язати окремі фази виробництва, сформувати оптимальні пропозиції розподілення кінцевого продукту на споживання і накопичення, а також забезпечити ефективне управління цими процесами на різних рівнях.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, регіон, цикл, фази виробництва, процесний підхід.

PROCESS APPROACH TO THE REPRODUCTION OF INVESTMENT POTENTIAL OF THE REGION

Gordiienko V.P., Martynenko V.A.

Summary. It has been substantiated that the investment potential has cyclical nature and determines the possibility of expanded reproduction of social product. It has been proven that the reproduction of investment potential of the region is a continuous circulation of investment resources, that are always in the process of formation, distribution and usage. It has been shown the advisability to apply the process approach, that allows to connect separate reproduction phases, to form optimal proportions of the distribution of final product for consumption and accumulation, and to ensure effective management of these processes at different levels.

Keywords: investment potential, region, cycle, reproduction phases, process approach.

Постановка проблеми. Вагоме місце у відтворенні сукупного суспільного продукту займає відтворення суспільного капіталу (інвестицій). Відтворення суспільного капіталу являє собою безперервний рух, в якому він послідовно перетворюється з однієї форми на іншу і повертається до вихідної точки з приростом. У той же час відтворення суспільного капіталу є складовою частиною відтворення суспільного продукту, що забезпечує функціонування

господарства, як на рівні держави, так і окремої території. Загальновідомо, що сталий соціально-економічний розвиток держави є можливим за умови забезпечення розширеного відтворення суспільного виробництва. У свою чергу для розширеного відтворення суспільного виробництва необхідне нагромадження, тобто використання частини національного доходу на збільшення основних та оборотних фондів, а також на створення запасів. Процеси накопичення сукупного капіталу та його ефективного використання характеризуються рівнем інвестиційного потенціалу територіальних утворень та господарюючих суб'єктів. Процеси формування та використання інвестиційного потенціалу мають циклічний характер і визначають його відтворювальний цикл. Тому дослідження структури відтворювального циклу інвестиційного потенціалу, змісту та послідовності його фаз на засадах процесного підходу є актуальною науковою проблемою.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Процеси відтворення інвестиційного потенціалу досліджувалися у роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених: Н. Абікаєва, В. Андріанова, В. Барда, В. Биковського, О. Бистрякова, О. Гриневич, Б. Губського, Л. Дмитриченко, І. Дрогобицького, Н. Дучинської, Я. Жаліло, Д. Замогильного, В. Лавриненко, О. Лісогор, О. Марголіна, О. Марченко, Г. Мернікова, В. Осецького, О. Сорокіна, Ф. Тумусова та ін. У наукових працях цих вчених з даної проблематики значна увага приділена теоретико-методологічного аналізу основних аспектів формування та використання інвестиційного потенціалу, дослідження механізму його розподілу тощо. Разом з тим, новітні тенденції соціально-економічного розвитку та виклики фінансово-економічної кризи, зумовлюють необхідність подальшого розвитку теоретичних положень та науково-методичних підходів щодо виявлення закономірностей, принципів та факторів відтворення інвестиційного потенціалу регіону на різних рівнях управління. Потребують подальшого дослідження методи державного регулювання процесів відтворення інвестиційного потенціалу України, які б сприяли

активізації інвестиційної діяльності на локальному, регіональному та державному рівнях.

Постановка завдання. Метою статті є формування науково-методичних засад щодо впровадження процесного підходу до відтворення інвестиційного потенціалу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток регіону залежить від величини та рівня використання інвестиційного потенціалу. Саме інвестиційний потенціал території є рушійною силою економічного зростання та макроекономічної стабільності. Він дає можливість формувати таку структуру народногосподарського комплексу у регіоні, яка відповідає вимогам ринкової кон'юнктури та сприяє підвищенню якості життя населення. Проте, сучасна реалізація принципів сталого розвитку стримується низькою активністю та ефективністю інвестиційної діяльності в Україні та її регіонах. Має місце нераціональне розміщення інвестицій, як у територіальному, так і галузевому аспектах. Існує значний дисбаланс у розвитку економічно розвинених та депресивних регіонів. Основна причина зазначених негативних явищ – це недостатня увага до формування та ефективного використання інвестиційного потенціалу території.

Поняття інвестиційного потенціалу регіону є досить багатогранне з точки зору його сутності, структури, взаємозв'язку з іншими категоріями і визначається як суб'єктно-об'єктна єдність учасників інвестиційного процесу, взаємодія яких лежить в основі формування регіонального інвестиційного ринку, характеризує збалансованість інвестиційного попиту та пропозиції, визначає можливість відтворення інвестиційних ресурсів у регіоні та обсяги їх міжтериторіального руху. Таке трактування інвестиційного потенціалу території передбачає: забезпечення можливості врахування інвестиційного потенціалу в процесі оцінювання інвестиційної привабливості регіону шляхом виявлення рівня задоволення інвестиційних інтересів, потреб та пріоритетів; цільове спрямування інвестиційного потенціалу на досягнення стратегічної мети сталого економічного розвитку регіону та відтворення інвестиційного

потенціалу за рахунок збереження та нарощування інвестиційних ресурсів; врахування співвідношення між попитом та пропозицією на інвестиційні ресурси у відповідності до кон'юнктури інвестиційного ринку; системну взаємодію інвестиційних ресурсів та можливостей реалізації інвестицій в регіоні [1].

Інвестиційний потенціал визначає можливість розширеного відтворення суспільного продукту, яке розглядається як безперервне відновлення виробництва матеріальних та нематеріальних благ в межах виробничих відносин, а також безперервне відновлення самих відносин. Відтворення сукупного суспільного продукту є об'єктивною необхідністю, оскільки на всіх етапах економічного розвитку процес виробництва матеріальних та нематеріальних благ є основою життєдіяльності суспільства. Процес відтворення сукупного суспільного продукту має декілька складових частин, основними з яких є: відтворення робочої сили та її зайнятості, як необхідного фактору виробництва; відтворення суспільного капіталу або інвестицій; відтворення національного багатства; відтворення споживання та відтворення самих економічних відносин, які виникають при цьому. Особливе місце у складі відтворення суспільного продукту займає відтворення інвестицій та інвестиційного потенціалу території, суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Відтворення інвестиційного потенціалу території має чітко виражений циклічний характер. Інвестиційні цикли досліджувались у наукових працях, як вітчизняних, так і закордонних вчених. Проте, у більшості з них інвестиційні цикли розглядаються не з точки зору загального інвестиційного потенціалу території, а з позиції конкретних інвестиційних проектів. У цих працях інвестиційний цикл проекту розглядається як проміжок часу між початком здійснення проекту та його завершенням. Вчені поділяється інвестиційний цикл проекту на фази, хоча універсального наукового підходу до поділу процесу розробки та реалізації інвестиційного проекту на фази не існує. Так, Світовим банком (World Bank) та підрозділом ООН з промислового розвитку (UNIDO)

прийнято наступний розподіл інвестиційного циклу проекту на фази: передінвестиційна фаза (аналіз інвестиційних можливостей, попереднє техніко-економічне обґрунтування, техніко-економічне обґрунтування, доповідь про інвестиційні можливості); саме інвестиційна фаза (переговори та укладення контрактів, проектування, будівництво, маркетинг, навчання); фаза реалізації проекту (приймання та запуск, заміна обладнання, розширення, інновації). У вітчизняних наукових роботах, які присвячені інвестиційному проектуванню, інвестиційний цикл проекту поділяється на такі фази: передінвестиційну (від попереднього дослідження до остаточного рішення про прийняття інвестиційного проекту); інвестиційну (включає проектування, укладання договору або контракту на певну роботу); операційну (фаза господарської діяльності підприємства); ліквідаційну (ліквідація наслідків реалізації інвестиційного проекту).

Наукові праці, які присвячені відтворювальним процесам інвестиційного потенціалу «інвестиційним циклом» визначають сукупність взаємопов'язаних етапів, які утворюють єдиний процес здійснення капітальних вкладень та їх обігу. Так Нікіфорова М.В. під інвестиційним циклом розуміє тривалість одного обороту інвестицій від моменту акумуляції інвестиційних ресурсів до моменту їх реального відшкодування [2]. Науковець виділяє сутнісні ознаки процесу відтворення інвестиційного потенціалу, такі як: повторюваність процесів інвестування; збереження обсягів, якості та структури інвестиційних ресурсів; безперервність інвестиційного процесу, яка забезпечується наявністю інфраструктури та економічних умов; відновлюваність потенціалу, яка відображається у відповідності до структури ВВП як цільової функції економіки; пропорційність компонентів потенціалу як фактору розвитку економіки, що проявляється у взаємозв'язку інвестиційних та соціальних показників; послідовність зміни фаз, які дозволяють створити умови для наступного циклу; єдність індивідуального (мікро-) та національного (макро-) відтворювальних процесів; збалансованість макроекономічних параметрів економічної системи в процесі її функціонування. Крім того, Нікіфорова М.В.

зауважує що процеси відтворення інвестицій потребують функціонування часткових ринків ресурсів і кінцевих благ, а також інституційної «оболонки» у вигляді норм, правил та закладів, які забезпечують організаційно-правові рамки руху інвестиційних ресурсів.

Значний внесок у дослідження циклів відтворення капіталу внесли Козьменко С.М., Васильєва Т.А., Скляр І.Д., які під «інвестиційним циклом» розуміють період від початку вкладення в матеріальне виробництво (інвестування в основний капітал, об'єкти природокористування, нематеріальні активи тощо) до повного повернення вкладень, включаючи етап ліквідації основних засобів. У даному визначенні інвестиційний цикл, як динамічна категорія відображає хвильову динаміку валових інвестицій в економіці. У своїх наукових доробках вчені крім інвестиційного циклу досліджують ще й цикл обігу вартості, зазначаючи що вони хоч і характеризують фінансове забезпечення виробництва, проте у повній мірі не відображають цей процес на макрорівні. Тому, для відображення процесів відтворення капіталу в загальній сукупності його циклічних параметрів, доцільне виділення циклу фінансового відтворення. Цей цикл охоплює часовий проміжок часу від початку фінансування фундаментальних наукових досліджень до закінчення державного фінансування науково-дослідних робіт, які пов'язані з впровадженням базової технології в народногосподарський комплекс [3].

Смесова В.Л. під відтворенням інвестиційного потенціалу розуміє постійне відновлення запасів ресурсів, що можуть бути використані в якості інвестиційних у процесі їх кругообігу, та потенційних можливостей економічних суб'єктів щодо інвестування [4]. До особливостей відтворення інвестиційного потенціалу національної економіки науковець відносить: поєднання різноспрямованості і динамічності інтересів суб'єктів з балансуванням відтворення інвестиційних можливостей з боку держави та ринку; неможливість автоматичного досягнення приросту ефекту у відтворенні інвестиційного потенціалу; необхідність збалансованості поточних і майбутніх потреб у формуванні інвестиційного потенціалу та його використанні;

поєднання раціональної та нецілеспрямованої поведінки суб'єктів. Характер участі економічних суб'єктів у відтворенні інвестиційного потенціалу автор розмежовує на раціоналістичний, донорський, похідний, нецільовий. Раціоналістичний та донорський характер участі суб'єктів у відтворенні інвестиційного потенціалу є найбільш прийнятними для економіки, сприяють розширенню інвестиційного потенціалу як на локальному, так і на загальнонаціональному рівні, оскільки спрямовані на отримання мультиплікативного ефекту від інвестування та зростання сукупного доходу. Смесова В.Л. виділяє чотири етапи відтворення інвестиційного потенціалу: формування, нагромадження, розміщення та використання. На наш погляд, недоцільно виокремлювати фазу «нагромадження» у відтворенні інвестиційного потенціалу, оскільки процеси формування та нагромадження інвестиційних ресурсів є близькими за своїм змістом.

У роботі [5] відтворення інвестиційного потенціалу визначається як процес накопичення інвестиційних ресурсів з внутрішніх і зовнішніх джерел та подальше їх використання у вигляді інвестицій. Автор виділяє етапи відтворення інвестиційного потенціалу (формування, розподілу, використання) і зазначає, що метою відтворення інвестиційного потенціалу є збалансування процесів формування, розподілу та використання інвестицій в регіоні для збільшення загальної величини капіталу, в т.ч. реального, природного та людського. У науковому дослідженні наведена характеристика фаз відтворення інвестиційного потенціалу регіону. Так, фаза формування передбачає залучення інвестиційних ресурсів із первинних та вторинних джерел (кошти державного бюджету, місцевих бюджетів, інших регіонів, населення, підприємств, іноземних інвестицій та інвестиційних посередників). Фаза розподілу інвестиційного потенціалу передбачає: визначення ефективної структури розподілу інвестиційних ресурсів за об'єктами інвестування; визначення взаємозв'язків між суб'єктами та об'єктами інвестування; оптимізацію розподілу інвестицій за об'єктами інвестування. Фаза використання інвестиційного потенціалу у відтворювальному процесі передбачає

використання інвестиційних ресурсів в об'єктах інвестування на базі існуючої інвестиційної інфраструктури.

Отже, узагальнення наукових підходів до розуміння сутності поняття «відтворення інвестиційного потенціалу» дозволяє встановити його характерні риси:

- відтворення інвестиційного потенціалу є об'єктивною закономірністю, на основі якої відбувається процес виробництва матеріальних та нематеріальних благ;

- відтворення інвестиційного потенціалу є динамічним процесом, який знаходиться у безперервному русі;

- відтворення інвестиційного потенціалу є розширеним, де інвестиції послідовно проходять декілька фаз (формування, розподілу та використання) і повертаються до вихідної фази з приростом;

- всі фази процесу відтворення інвестиційного потенціалу знаходяться у взаємозв'язку;

- єдність процесів відтворення інвестиційного потенціалу на рівні підприємства, регіону та національної економіки;

- стійкий соціально-економічний розвиток території є можливим за умови розширеного відтворення інвестиційного потенціалу.

Систематизуючи вищевикладене, поняття «відтворення інвестиційного потенціалу» можна визначити як безперервний процес кругообігу інвестиційних ресурсів, які послідовно проходять взаємопов'язані та взаємообумовлені фази, переходять з однієї форми в іншу та забезпечують розширене виробництво споживчих вартостей на даній території.

Відтворення інвестиційного потенціалу території має циклічний характер. Під циклом відтворення інвестиційного потенціалу нами розуміється проміжок часу між початком накопичення (мобілізації) інвестиційних ресурсів, з різних джерел формування, та їх поверненням, який співпадає з циклом відтворення валового регіонального продукту. Тривалість циклу відтворення інвестиційного

потенціалу регіону визначається як середньозважена величина тривалостей життєвих циклів інвестиційних проєктів, що реалізуються на даній території.

Узагальнюючи наукові підходи різних авторів, щодо структури відтворювального циклу інвестиційного потенціалу території, можна зробити висновок, що його структуру можна представити як послідовність взаємопов'язаних та взаємообумовлених фаз, таких як: формування, розподіл, перерозподіл та використання.

Оскільки відтворення інвестиційного потенціалу є безперервним та динамічним процесом, його доцільно досліджувати з позиції процесного підходу, який є найбільш ефективним у сфері управління виробничою діяльністю, яка використовує ресурси для перетворення входів на виходи. Саме процеси як сукупність дій суб'єктів господарської діяльності, продукують результат (товар або послугу).

Дослідження відтворення інвестиційного потенціалу регіону на основі процесного підходу дозволяє визначити особливості його застосування:

- процесний підхід спрямований на загальний результат створення вартості, що має цінність для зовнішніх та внутрішніх суб'єктів господарської діяльності;
- процесний підхід дозволяє взаємопов'язати окремі фази відтворення інвестиційного потенціалу, такі як формування інвестиційних ресурсів, їх розподіл у галузевому та територіальному розрізі, створення виробничих фондів та їх використання при виробництві знов доданої вартості;
- саме процесний підхід дозволяє сформулювати оптимальні пропорції у розподілі кінцевого продукту на споживання та накопичення і тим самим визначити майбутній обсяг інвестиційних ресурсів;
- розглядаючи фази відтворення інвестиційного потенціалу як окремі процеси, можна визначити їх початок і закінчення у часі і тим самим забезпечити ефективне управління цими процесами на локальному, регіональному та державному рівнях.

Висновки. Інвестиційний потенціал є основою сталого розвитку територіальних утворень. Поняття інвестиційного потенціалу регіону є багатогранне з точки зору його структури та взаємозв'язків з іншими економічними категоріями. Показники інвестиційного потенціалу використовуються при визначенні інвестиційної привабливості регіону та його інвестиційного клімату. Інвестиційний потенціал визначає можливості розширеного відтворення суспільного продукту, а відповідно сам є об'єктом відтворення. Відтворення інвестиційного потенціалу можна визначити як безперервний процес кругообігу інвестиційних ресурсів, які послідовно проходять взаємопов'язані та взаємообумовлені фази, переходять з однієї форми в іншу та забезпечують розширене виробництво споживчих вартостей на даній території. Відтворення інвестиційного потенціалу території має циклічний характер. Під циклом відтворення інвестиційного потенціалу розуміється проміжок часу між початком накопичення (мобілізації) інвестиційних ресурсів, з різних джерел формування, та їх поверненням, який співпадає з циклом відтворення валового регіонального продукту. Оскільки відтворення інвестиційного потенціалу є безперервним та динамічним процесом, його доцільно досліджувати з позиції процесного підходу. Процесний підхід спрямований на загальний результат створення вартості і дозволяє взаємопов'язати окремі фази відтворення інвестиційного потенціалу. Крім того процесний підхід дозволяє визначити оптимальні пропорції розподілу кінцевого продукту на споживання та накопичення. Розглядаючи фази відтворення інвестиційного потенціалу як окремі процеси можна визначити їх початок та закінчення у часі, а тим самим забезпечити ефективне управління інвестиційним циклом.

Література

1. Гордієнко В.П. Інвестиційний потенціал регіону як економічна категорія / В.П. Гордієнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 7. – Ч. 4. – С. 67-71. – Серія «Економічні науки».

2. Никифорова М.В. Воспроизводство инвестиционного потенциала в транзитивной экономике: теоретические и прикладные аспекты: диссертация / М.В. Никифорова. – Челябинск, 2007. – 141 с.

3. Циклы воспроизводства капитала: Монография / Козьменко С.Н., Васильева Т.А., Скляр И.Д. и др. – Сумы: Деловые перспективы, 2005. – 221 с. – Серия «Мастер-класс».

4. Смєсова В.Л. Відтворення інвестиційного потенціалу національної економіки: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / В.Л. Смєсова. – Дніпропетровськ, 2009. – 18 с.

5. Кобушко Я.В. Відтворення інвестиційного потенціалу регіону з урахуванням екологічного фактору / Я.В. Кобушко // Інноваційна економіка. – 2001. – №6 (25). – С. 154-159.